

Актуални теоретико-приложни аспекти на социалната работа в общност

Сашо Нунев

Current theoretical and applied aspects of the community social work: *The article presented current aspects of the community social work relating to its consideration as macro practice, determining the place of macro practice in the social work, the use of a systematic approach to macro practice in social work and analyzing the relationship between micro practice and macro practice in social work. The need for more theoretical and applied research and development and validation of professional and social significance of community social work stands out.*

Key words: *social work, community social work, micro practice, macro practice, systemic approach*

ВЪВЕДЕНИЕ

Социалната работа в общност е една от недостатъчно разработените в теоретико-приложен аспект области у нас. Дългогодишната практика и множеството научни изследвания и публикации в развитите западни страни доказват не само нейната професионална и социална значимост и роля при решаване на важни социални проблеми, но и възможностите за нейното развитие в съвременните условия.

1. Социална работа в общност като макропрактика

Основната функция на всеки социален работник, независимо от полето на реализиране на дейността, е да подпомага взаимодействието между индивида и неговата социална среда. В съответствие с тази позиция още през 40-те години на XX век се представя виждането, че основна цел на социалния работник е да улеснява процеса на социално адаптиране на индивидите чрез използване на конструктивни социални взаимодействия, които допринасят да постигне удовлетворяващо ниво на благополучие и адекватно изпълнение на социалните отговорности [8]. Това общо определение включва класическата триада от методи на социална работа – социална работа с отделен случай, социална работа с групи и социална работа в общност. В рамките на всяка от тези професионално-методически сфери базова функция и роля на социални работник е да помогне на индивида, семейството, групата и общността да активизират своя потенциал и ресурси и да посредничат във взаимодействието им с важни за живота и развитието им системи от околната социална среда, за да преодолеят възникнали трудности и проблеми. В исторически аспект социална работа в общност като макропрактика стои в основата на обособяването и развитието на социална работа и в тази насока знанията и уменията на дадената област са необходими за всеки социален работник, независимо в кое поле практикува и кой метод използва [1; 10]. Социалната работа в общност се характеризира със системно-екологичната си перспектива, включваща концепцията за „личността в околна среда“ като социално-екологичен конструкт и използването на социалните мрежи в общността като среда и средство за подкрепа [6]. Социалната работа в общност е свързана с фокусираността си върху промяната на моделите на поведение на индивидите и групите в общността и на взаимоотношенията и взаимодействията, както между тях, така и между общността и други социални системи. Това дава основание на изследователи да я разглеждат като част от макропрактиката [7]. Според тях макропрактиката е професионално насочена интервенцията с цел да се реализира планирана промяна в организацията и общностите. Виждането им е, че практическата работа в общност включва умения, свързани с организацията и развитието на общността, социалното планиране и прогнозиране, социалното действие и социалното управление. Макропрактиката използва в общ план теоретичните основи на социалната работа и същевременно

допринася за формирането на нова теоретико-приложна конструкция. Тя се базира на редица теории и практически подходи, характеризира се с интегративната си ориентация и е съобразена с професионалните ценности и етиката на социалната работа. В съвременните условия тя не се обвързва единствено с дейността на социалния работник и се отличава като практическо поле, в което работят и взаимодействат различни помагачи и други специалисти. Дейностите в макропрактиката надхвърлят обхвата на намесите с индивидуална насоченост, но в немалко случаи, в зависимост от спецификата на потребностите и проблемите, тя е свързана с взаимодействие и предоставяне на подкрепа и помощ на индивиди. Отделните автори използват различни начини на концептуализиране на полетата, в които се реализира социална работа в макропрактически аспект. Изследователите Джак Ротман, Джон Ерлих и Джон Тропман в своя разработка за стратегии за намеса в общността идентифицират три полета на намеса – общности, организации, малки групи [9]. Въпреки че социалната работа с малки групи се отнася към макропрактиката и че водещи полета на макропрактиката са общностите и организациите трябва да открием, че социалната работа с малки групи е важен елемент от намесата при общностите и организациите. Представената позиция се аргументира с виждането, че много често работата с малки групи представлява ядрото, в което се разработват стратегиите за промяна в общността и организацията. В този контекст дейността с малките групи се определя като елемент от стратегията за промяна или среда на промяна. Друга група изследователи поставят акцент върху политическия контекст, в който се осъществява намесата при макропрактиката в социалната работа [5]. Общностите и организациите могат да бъдат част от политически системи и по този начин да допринасят за формиране и развитие на социалната политика, но това не е основен фокус в разглежданата проблематика. Заедно с това трябва да се има предвид, че постигането на разбиране за начина, по който идеологиите и ценностите на общностите и организациите се проявяват в политиката на локално, регионално и национално ниво, е от съществено значение за реализиране на промяна в полето на макропрактиката.

Основавайки се на представените позиции, можем да обобщим, че социалната работа в общност е метод на социална работа за постигане на социална справедливост и развитие чрез реализиране на структурни промени (т.е. елемент от макропрактиката). Нейната същност и съдържателна специфика се изразяват в предоставянето на подкрепа и помощ на общността и нейните членове в следните направления:

- разбиране за проблемите като резултат от: властови дисбаланс при взаимодействието с важни за функционирането и развитието общността и нейните членове системи от околната социална среда; недостиг на знания, умения и опит за реагиране при възникване на проблеми; негативно въздействие на неравенствата и дискриминацията;
- организиране и развитие с цел да се идентифицират потребности и проблеми, които затрудняват социалното функциониране и изискват използване на ефективни начини и средства и определяне на вътрешни (на общността) и външни (на други социални системи и на местната власт) ресурси за посрещане и справяне. Прогнозиране на възможни промени в обстоятелства, потребности и проблеми и съответстващи на тях действия и дейности;
- мобилизиране на ресурсите и развитие на политическата отговорност за постигане на социална промяна и развитие, на взаимната подкрепа между индивидите и групите в общността и на сътрудничеството с местната власт, като активността се фокусира върху: анализиране на социалната ситуация и извеждане на свързаните с нея потребности проблеми; разпределяне и използване на вътрешните и външните ресурси; съгласуване на дейностите за постигане на

набелязаната цел; насърчаване на дебата за социалния капитал на общността и за използването му като важен ресурс за справяне с възникналите проблеми;

- усилване на капацитета за справяне с фактори, водещи до неравностойно положение и дискриминация, и насърчаване на предприемането на целенасочени и организирани дейности за повишаване на качеството, ефективността и достъпността на социалните услуги за членовете на общността.

2. Място на макропрактиката в социалната работа

Теорията и практиката на социалната работа се характеризират с широко дефиниране и предоставяне на възможност за едновременно теоретично конструиране и практическо реализиране на микрониво като микронамеси (индивиди, семейства и групи) и на макрониво като макронамеси (общност, организация, политика).

Виждането на Брус Янсон е, че на социалните работници в общност, като застъпници за социална промяна, прилагат политики на практика, за което се изисква да притежават компетенции за осъществяване на политически реформи в социалните услуги и служби, общностите и законодателната сфера [4]. Това дава основание на изследователя да разглежда професионалната дейност и развитие на социалния работник като последователното движение от директна практика към чувствителна към политиката практика, свързана с политиката практика, политика на застъпничество на организационно, общностно и законодателно ниво. Според него промяната в политиката не може да се разглежда отделно от това, което се случва в организациите и общностите като полета на действие при макропрактиката. В този контекст той свързва дейността на социалния работник в макропрактиката с ролите на планиращ, анализатор на политики, програмен координатор, организатор на общност, ръководител или администратор. Социалните работници, които реализират намеси и предоставят социални услуги на микрониво, също могат да поемат отговорност за промяна в организациите и общностите. Дейностите им на микроравнище в немалка част от случаите предоставят информация и разкриват необходимост от работа и със системите, с които техните клиенти взаимодействат. Социалните работници трябва да идентифицират онези системи, които се нуждаят от промяна и да определят типа на необходимата промяна. Необходимо е да се има предвид, че изискващата промяна система и типът промяна е възможно да ориентират към по-широка по обхват намеса в дадена общност или организация.

3. Системен подход към макропрактика в социалната работа

Един от примерите за използване на системен подход към макропрактиката в социалната работа може да се демонстрира чрез вземането на решение за реализиране на намеса, което изисква от социалния работник идентифициране на проблем, проучване на неговата същност и специфика и на незадоволените потребности, анализ и оценка на необходимостта от промяна. Информация за наличие на проблем в дадена общност може да достигне до социалния работник по различен начин, например, от клиент на социална услуга или от група жители на квартал, които от името на общността поставят определени въпроси за разглеждане и търсене на възможности за решаването им и др. Спецификата на проблемите на общността, начините, по които те се заявяват, както и необходимостта от промяна, определят различията в подходите и пътищата за тяхното представяне от общността или от легитимирани от нея членове пред социалния работник. Независимо от това как социалният работник определя възможностите за предоставяне на подкрепа и постигане на промяна, той и общността функционират в политическа среда и обществено пространство като системи, чиито влияния не могат да се пренебрегнат. В тях се включват три фокусни точки (подсистеми), към които са ориентирани действията на социалния работник: проблем; население (хора, живеещи на определена територия – квартал, селище и др.); място на действие (общност или организация). Предоставянето на помощ на клиент в условията на

макропрактика изисква от социалният работник да постигне подходящо разбиране на: личността и поведението на клиента; околната среда; различните нива на контекст, в който той живее и функционира. Съотнасянето на тези аспекти към особеностите на разглежданата от системни позиции макропрактика и към предоставянето на ефективна помощ на клиента означава: вникване в същността и спецификата на проблема на клиента (напр., зависимост, насилие, безработица и липса на доходи, бездомност и др.); установяване на човешката среда, в която съществува този проблем, т.е. населението (напр., групи на юношите, младежите, възрастните или старите хора; групите на трудово заетите или безработните; групите на пълните семейства или непълните семейства, на самотните родители и др.); разбиране на мястото на действие на проблема (общност или организация). Разбирането на мястото на действие на проблема е една от съществените предпоставки за успешна намеса на макроравнище. При изследване на ситуацията от социалният работник могат да се обособят следните аспекти на разбиране, които имат отношение към интерпретирането на макропрактиката от системни позиции: идентифициране на група от хора, засегнати от конкретен проблем; установяване на общността, от която е част дадената група от хора; определяне на начина, по който проблемът засяга тази група от хора; открояване на начина, по който се разглежда проблемът на групата от хора в общността; как се разглеждат в общността потребностите на групата от хора, засегнати от проблема; установяване на ресурсите на засегнатата от проблема група от хора и на общността за справяне с проблема; възможности за реализиране на намеса или за предоставяне на подкрепа или помощ на засегнатата от проблема група от хора и на общността. Представянето на спецификата на макропрактиката в контекста на системния подход изисква потребностите и проблемите на общността да се разглеждат и в по-широк социален план – в политическото и общественото пространство като системи с включените в тях подсистеми. Справянето с проблемите и удовлетворяването на потребностите на общността предполага добро познаване на системата на политическата среда, в която ще се предприемат действия за осъществяване на желаната промяна.

4. Взаимовръзка между микропрактика и макропрактика в социалната работа

Намесата на социалният работник на макроравнище се отличава със своята комплексност и сложност и в тази насока от него се изисква не само да анализира вътрешната (интрапсихичната) среда на клиента, но и да я разглежда като елемент от няколко припокриващи се и взаимодействащи си системи от околната социална среда. В тази насока ангажираният в макропрактиката социален работник трябва добре да познава спецификата на дейност не само в своето работно поле, но и в полето на социалната работа с отделен случай и с групи (микропрактики). Това му позволява да вникне по-задълбочено и да постигне по-добро разбиране за проблемите и потребностите на индивидите, семействата и групите в условията на общността. Ако социалният работник, действащ в полето на микропрактиката, се фокусира единствено върху динамиката на проблемите във вътрешната среда на клиентите, то той рискува в значителна степен да не навлезе в същинската дълбочина на проблемите, които е много вероятно да са повлияни от фактори от околната социална среда. Взаимната връзка между роли и функции в полетата на микропрактиката и на макропрактиката е един от основните моменти, изразяващи същността на социалната работа. За социалните работници е толкова важно да разбират естеството на помощта за индивиди, семейства и групи, представляваща микропрактиката, колкото да познават специфичните съдържателни аспекти на промяната в организационен, общностен и политически аспект при реализиране на макропрактиката. Редица практики и изследователи отбелязват, че промяната е

неизменна и значима част от социалната работа и тя трудно би могла „да се разделя“ на такава, която е само при микропрактиката или при макропрактиката.

Концепцията за „личност в околна среда“ акцентира върху необходимостта и важността на разбирането на личността и нейното поведение в контекста на различни аспекти (социални, политически, семейни, културни, икономически и пр.) на околната среда, в която живее и функционира. Това определя важността на стратегическото планиране и намира израз в изискванията за: адекватна оценка, планиране и координиране на намесата в различни аспекти на околната социална среда; постигане на равновесие между фактори от вътрешната среда (на представителите на групи в общността и на самите групи) и от външната среда (организационната и социалната среда на общността). Постигането на визираното равновесие се определя от компетентността на социалния работник стратегически да оцени в каква степен ресурсите на групите в общността и на самата общност в организационен и социален аспект позволяват в максимална степен и по ефективен начин да се отговори на предизвикателствата и да се постигнат належащите цел и промяна [2]. От съществено значение за стратегическото планиране при социалната работа в общност е идентифицирането и оценяването на силните и слабите страни на общността по отношение на човешки, организационни, политически и пр. ресурси.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В съвременните условия на динамични социални промени и на трансформации в областта на социалните дейности у нас социалната работа в общност е едно от недостатъчно развитите и изследваните практически и теоретични полета. Това поставя социалните работници и изследователите пред предизвикателството и отговорността да я превърнат в едно значимите средоточията на професионалния и изследователския фокус. Днес повече от всякога се откроява необходимостта от активизирането на общностите, от тяхното овластяване и използването на потенциала и ресурсите им за справяне с важни социални и други проблеми и постигане на социална промяна. Социалната работа в общност в теоретико-приложен аспект притежава потенциала да превърне визираната необходимост в реалност.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Cox, F.M., Erlich, J.F., Rothman, J., Tropman, J.E. (eds.) (1987). *Strategies of community organization: Macro practice*. 4th Edition. Itasca, IL: Peacock.
- [2] Eadie, D. C. (1998). *Planning and managing strategically*. In R. L. Edwards, J. A. Yankey, & M. A. Alpeter (Eds.). *Skills for effective management of nonprofit organizations*. Washington, D.C.: NASW Press.
- [3] Gilbert, N., Terrell, P. (2010). *Dimensions of social welfare policy* (7th edition). Boston: Allyn & Bacon.
- [4] Jansson, B. S. (2014). *Becoming an effective policy advocate: From policy practice to social justice*. (7th ed.). Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.
- [5] Karger, H., Stoesz, D. (6th ed. 2009). *American social welfare policy: A pluralist approach*. Boston: Allyn & Bacon.
- [6] Karls, J. M., Wandrei, Karin E. (eds.) (1994). *Person in Environment System: The PIE Classification for Social Functioning Problems*. Silver Spring.
- [7] Netting, F. E., Kettner, P. & McMurtry, S. (1993). *Social work macro practice*. New York: Longman.
- [8] Pray, K. L. M. (1947). *When is community organization social work practice? Community organization: Its nature and setting*. New York: American Association of Social Workers.
- [9] Rothman, J., Erlich, L. E., & Tropman, J. E. (2009). *Strategies of community intervention*. Peosta, IO: Eddie Bowers.

[10] Weil, M. O., Gamble, D. N. (1995). Community practice models. In R. L. Edwards & J. G. Hopps (Eds.) Encyclopedia of Social Work (19th ed., pp. 577-593). Washington, DC: NASW.

За контакти:

доц. д-р Сашо Нунев, Катедра „Обществено здраве и социални дейности“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел.: 0886 802 466, e-mail: sasho_nunev@abv.bg

Докладът е рецензиран.